

Ochrana přírody a krajiny

TEORIE vs. PRAXE

pohled mimo státní ochranu přírody

Jan Dušek

KURZ CELOŽIVOTNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ: AKTUÁLNÍ TRENDY V OCHRANĚ PŘÍRODY

Praha, 31. 1. 2018

Obsah

Rámcové kapitoly:

- Legislativa

Obsah

Rámcové kapitoly:

- Legislativa

- Strategie

Obsah

Rámcové kapitoly:

- Legislativa

- Strategie

- Dotace

Obsah

Rámcové kapitoly:

- Legislativa

- Strategie

- Dotace

- Ochránáři

Obsah

Rámcové kapitoly:

- Legislativa

- Strategie

- Dotace

- Ochránáři

- Sny

Stočtrnáctka

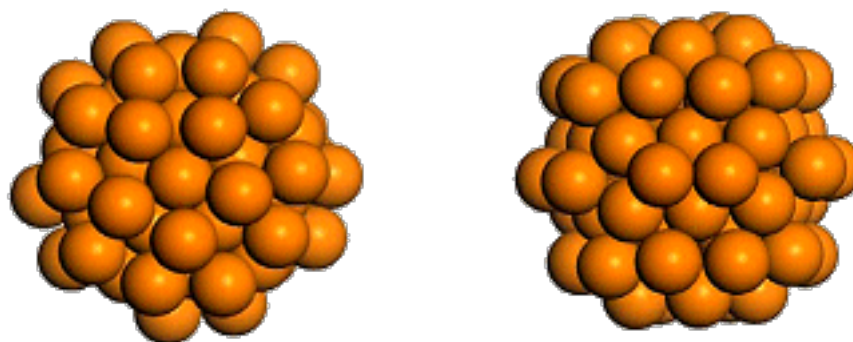
V lednu roku 1999 ruští fyzici ohlásili vznik jader tehdy nejtěžšího známého prvku Mendělejevovy chemické soustavy - prvku č. 114 (flerovia)

- v přírodě se s ním neseškáte (vzniká kontrolovanými srážkami atomů)
- vědci jsou nejvíce zaujati relativně dlouhou dobou života nového prvku, která předčí většinu uměle připravených prvků s atomovou váhou mnohem nižší
- prvek má velmi krátkou stálost - mizí za pár vteřin

Stočtrnáctka

V lednu roku 1999 ruští fyzici ohlásili vznik jader tehdy nejtěžšího známého prvku Mendělejevovy chemické soustavy - prvku č. 114 (flerovia)

- v přírodě se s ním neseškáte (vzniká kontrolovanými srážkami atomů)
- vědci jsou nejvíce zaujati relativně dlouhou dobou života nového prvku, která předčí většinu uměle připravených prvků s atomovou váhou mnohem nižší
- **prvek má velmi krátkou stálost - mizí za pár vteřin**

Stočtrnáctka

V lednu roku 1999 ruští fyzici ohlásili vznik jader tehdy nejtěžšího známého prvku Mendělejevovy chemické soustavy - prvku č. 114 (flerovia)

- v přírodě se s ním nesečkáte (vzniká kontrolovanými srážkami atomů)
- vědci jsou nejvíce zaujati relativně dlouhou dobou života nového prvku, která předčí většinu uměle připravených prvků s atomovou váhou mnohem nižší
- **prvek má velmi krátkou stálost - mizí za pár vteřin**

Stočtrnáctka

**Zákon o ochraně přírody a krajiny je plodem neopakovatelného období.
Zakonzervované ovoce ale ztrácí šťávu...**

- desítky novelizací x neaktuálnost některých ustanovení, nepokračuje debata o systémové novelizaci
- nadměrné používání vedoucích k snížené vymahatelnosti (např. absurdní formalizace udělování výjimek)
- nevyrovnané postavení obecné a zvláštní ochrany přírody - k péči o krajinu máme povětšinou reaktivní a navíc roztříštěný přístup
- omezení či zákaz činnosti x strpení ochrany - je pro to síla?

Druhov ochrana

Nadšení či spokojenost při hodnocení faktické účinnosti druhové ochrany nemohou vzhledem k současným potřebám ochrany přírody převládat nad pocitem nedostatečně efektivně vykonávané práce.

- plošně pasivní přístup založený na restrikcích, nemáme dostatečné aktivní nástroje k ochraně stanovišť druhů včetně jejich populací (většina stanovišť ohrožených druhů přímo závislá na aktivní péči člověka)
- péče prováděná „na slepo“ ve víře, že daný postup cílovému druhu prospívá, bez návaznosti na sledování stavu populace v dostatečně dlouhém čase (výjimkou jsou záchranné programy, popřípadě vybrané regionální či lokální aktivity)
- ➔ je třeba více než jen udržet současnou rozlohu a kvalitu stanovišť
- ➔ stanoviště přírodní (vodní toky, rašeliniště apod.), umělá disturbovaná (lomy, výsypky...) a umělá hospodářská (louky, rybníky...) v rámci dynamické krajinné mozaiky s vhodným způsobem péče
- ➔ speciální ochrana druhů má být jen nadstavbou

Druhová ochrana

Ohrožené a chráněné druhy

Seznam zvláště chráněných druhů je stálicí naší ochrany přírody. Jak ale vlastně pomáhá?

- pro některé skupiny (ptáci, motýli, savci) existují dobrá data i metodický aparát, je možné objektivně posoudit riziko ohrožení na příslušné prostorové škále - z výsledných seznamů lze volit druhy vyžadující aktivní ochranu
- pravidelná aktualizace červených seznamů může napomoci posoudit vhodnost současné kategorizace a připravit nové seznamy zvláště chráněných druhů
- relikty a druhy na okraji areálu rozšíření mají především kulturní hodnotu a zaslouží si proto zvláštní pozornost - nemusí být založená na dnešním chápání restriktivní ochrany
- konkrétní druhy často významně ovlivňují stanoviště a jsou součástí širokých ekologických vazeb (opylovači, hmyz a hostitelské rostliny apod.) - vhodné uvažovat o případné (lokální) repatriaci za účelem posílení zmíněných funkcí

Natura 2000

Implementace ochrany soustavy Natura 2000 nám pomohla přijmout moderní trendy a využívat je obecně nejen z hlediska chráněných území, ale i druhové ochrany.

- Natura 2000 byla vymezena na základě odborných poznatků a je z tohoto pohledu plně obhajitelná
- na konečném vymezení EVL i PO jsou na národní úrovni znatelné politické vlivy
- kampaň Nature Alert ukázala, jak je téma důležité

Natura 2000

Implementace ochrany soustavy Natura 2000 nám pomohla přijmout moderní trendy a využívat je obecně nejen z hlediska chráněných území, ale i druhové ochrany.

- Natura 2000 byla vymezena na základě odborných poznatků a je z tohoto pohledu plně obhajitelná
- na konečném vymezení EVL i PO jsou na národní úrovni znatelné politické vlivy
- kampaň Nature Alert ukázala, jak je téma důležité

Plány péče

Plány péče by měly vznikat participativním postupem při práci kolektivu odborníků na různé specializace, kteří budou čerpat z připomínek a poznatků hospodařících subjektů a občanské společnosti.

- v realitě často pouze splnění zákonné povinnosti bez aktivního zájmu odpovědného (krajského) úřadu o zajištění potřebné péče - nedostatek kapacit
- aktuální metodika pro zpracování je administrativně náročná a některé části jsou redundantní
- v zákoně chybí zakotvení pojmů „předmět ochrany“ a „cíl ochrany“, které se běžně používají (předmět ochrany by měl obsahovat deštníkové i vlajkové fenomény)
- musí řešit i případné střety mezi různými ekologickými nároky předmětů ochrany
- mnohde je velice obtížné (ne-li nemožné) realizovat opatření, která nejsou explicitně popsána v plánu péče

Plány péče

Plány péče by měly vznikat participativním postupem při práci kolektivu odborníků na různé specializace, kteří budou čerpat z připomínek a poznatků hospodařících subjektů a občanské společnosti.

- ➡ základem pro návrhy ochrannářských opatření by mělo vyhodnocení efektivity a dopadů předchozí etapy managementu - v plánech péče musí být stanoveny jasné cíle ochrany včetně indikátorů úspěšnosti na období platnosti plánu
- ➡ období platnosti by potom nemělo být paušální, ale mělo by být stanovováno flexibilně na základě potřeb v konkrétních lokalitách, případně mít možnost dodatků
- ➡ každý plán péče by měl být odborně oponován
- ➡ konkrétní postupy v ochraně přírody vždy závisí na našich rozhodnutích a prioritách - jedná se o intelektuální výkon, který nelze převést na soubor pouček a paušalizovaných postupů

Ostatní předpisy a politiky

Právní předpisy jsou jen obrazem absence sdílené odpovědnosti mezi resorty za udržování přírodního dědictví. Provádění praktické politiky (vč. dotačních politik) nekoresponduje se současnými vědeckými poznatky.

- nutné sladění praktické politiky se současnými vědeckými poznatky - např. zákon o požární ochraně de iure brání efektivnímu managementu stepí a lesů
- vazba mezi strategiemi a legislativou je mizivá, smysl a účel samotných strategií zůstává ve velké míře nepochopen
- oficiální dokumenty (Státní program ochrany přírody a krajiny ČR nebo Státní politika životního prostředí ČR) nejsou široce známy a naplňovány

Strategie

Strategie připravujeme podle předepsaných plánů, nikoliv podle potřeb

Dotace

Největší finanční zdroje investované jménem ochrany přírody nejsou v rukou ochranářů, ale rezortů zemědělství (dotace hospodařícím subjektům, např. agro-environmentální opatření), průmyslu a obchodu (rekultivace) a dopravy (zprůchodňování liniových staveb).

- na hospodaření v chráněných územích je stále relativní dostatek financí, i když kvalitní hospodaření pokrývající všechny žádoucí lokality by vyžadovalo prostředky vyšší (potřeba analýzy optimálního finančního objemu, jejíž výsledky by ale neměly směřovat k určení minima ani maxima)
- rozpočet pro jednotlivá zvláště chráněná území by měl být vytvářen vždy v delším časovém výhledu odpovídajícím plánu péče
- nejsou systematicky monitorovány a vyhodnocovány dopady a efektivita použitých ochranářských opatření nebo tyto výstupy nejsou odborné veřejnosti známé

Dotace

" I get so much subsidy I don't know what to do with it!"

Dotace

Největší finanční zdroje investované jménem ochrany přírody nejsou v rukou ochranářů, ale rezortů zemědělství (dotace hospodařícím subjektům, např. agro-environmentální opatření), průmyslu a obchodu (rekultivace) a dopravy (zprůchodňování liniových staveb).

- zejména projekty menšího rozsahu jsou podfinancované - důraz ze strany poskytovatelů by měl být dáván právě na podporu malých projektů zaměřených na prioritní témata a také na motivování vlastníků (včetně podpory lokálních výrobců) – pro takové žadatele by finance měly být co nejsnadněji přístupné
- u velkých zdrojů rozdělování prostředků neodpovídá prioritám, na realizovaných projektech je často znát překvapivě nízká kvalita práce
- realizace projektů se bohužel přizpůsobuje vždy formě dané výzvy a ne skutečným potřebám

Dotace

Největší finanční zdroje investované jménem ochrany přírody nejsou v rukou ochranářů, ale rezortů zemědělství (dotace hospodařícím subjektům, např. agro-environmentální opatření), průmyslu a obchodu (rekultivace) a dopravy (zprůchodňování liniových staveb).

- ➡ potřeba posílení národních dotačních programů (zejména PPK a POPFK)
- ➡ součástí dotací musí být sledování efektivity (5-10% rozpočtu), klíčové je stanovení referenčních hodnot
- ➡ potřeba prosazení výrazné úpravy dotačních programů, zejména zemědělských
- ➡ ve výběrových řízeních na dodavatele služeb je třeba posílit hodnocení kvality uchazeče

Dotace

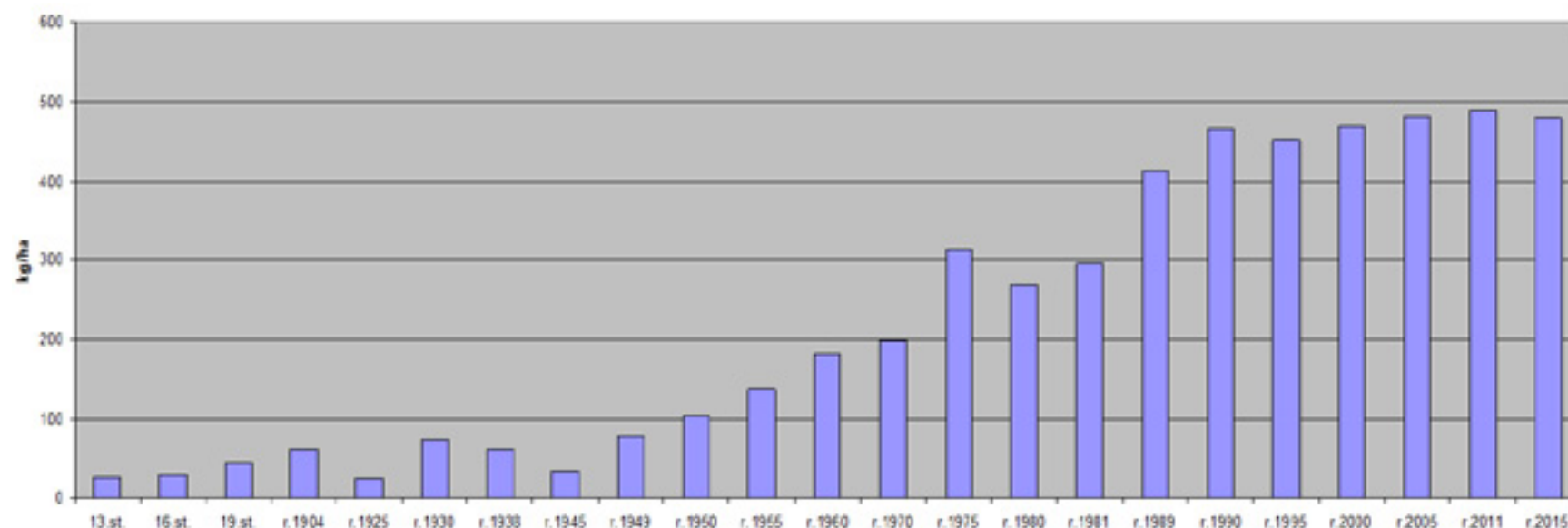
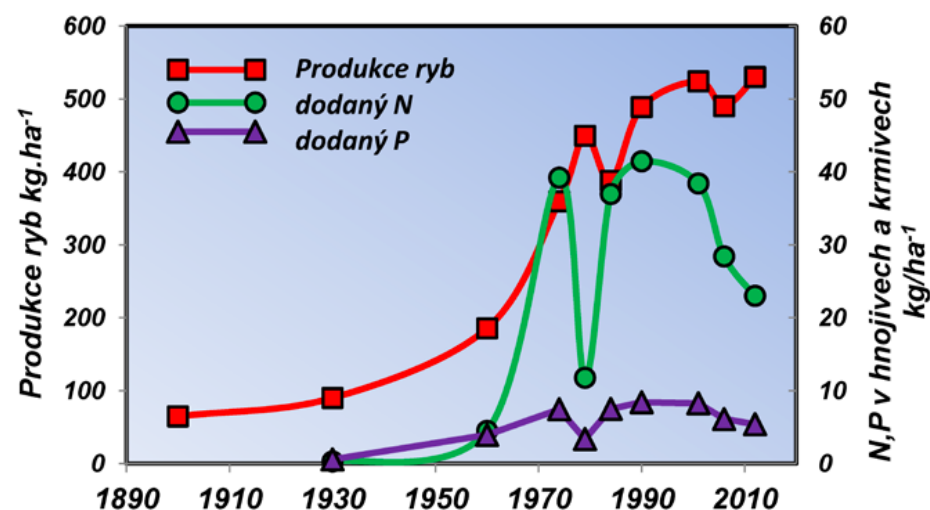
Největší finanční zdroje investované jménem ochrany přírody nejsou v rukou ochranářů, ale rezortů zemědělství (dotace hospodařícím subjektům, např. agro-environmentální opatření), průmyslu a obchodu (rekultivace) a dopravy (zprůchodňování liniových staveb).

- ➡ potřeba posílení národních dotačních programů (zejména PPK a POPFK)
- ➡ součástí dotací musí být sledování efektivity (5-10% rozpočtu), klíčové je stanovení referenčních hodnot
- ➡ potřeba prosazení výrazné úpravy dotačních programů, zejména zemědělských
- ➡ ve výběrových řízeních na dodavatele služeb je třeba posílit hodnocení kvality uchazeče

Rybniční hospodaření

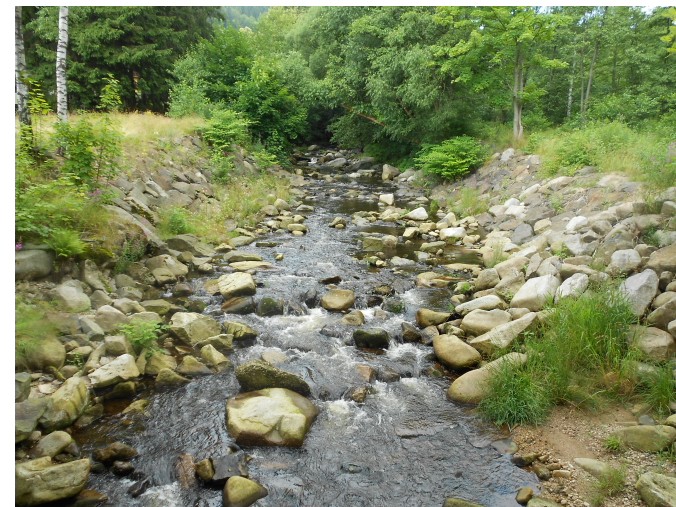
Je k dispozici dostatek dotačních prostředků orientovaných na rybniční hospodaření, a to včetně těch, které mají sloužit primárně zkvalitnění přírodního prostředí. Státní organizace ale nestíhají kontrolu ani u vlastních rybníků.

Ochrana vod

Implementace rámcové směrnice o vodách v ČR je příkladem špatné praxe. Ochrana přírody neuchopila obrovskou příležitost pro zlepšení stavu říční krajiny.

- podniky povodí jsou klíčovým partnerem ochranářů, i když převážně pouze distribuují státní zakázky
- problémem je rozdělení vodní politiky do gesce mnoha oddílů státní správy
- stále vážnější je přítomnost nadměrného množství sloučenin fosforu - je třeba strategie využívání fosforu na republikové (nebo ještě lépe mezinárodní) úrovni s řešením klíčových rizikových oblastí (vč. ČOV s terciálním čištěním)

Lesní hospodaření

Ochrana přírody by neměla říkat, jak se má na daném území hospodařit, ale co má být výsledkem.

- ze strany ochrany přírody v dnešní době převládají směrem k hospodařícím subjektům příkazy a zákazy, nikoliv vysvětlování a snaha o společný postup
- potřebujeme ekonomicky podložené prezentace příkladů dobré praxe pro “alternativní” způsoby hospodaření
- proces tvorby LHP by se měl více otevřít ochraně přírody a při jeho vzniku, alespoň od určité velikosti lokality, by měl spolupracovat odborník z ochrany přírody
- lesů je v chráněných územích dostatek, obecně neúměrné upřednostňování lesních ploch je ekologicky neobhájitelné

Ochranáři

Ochrana přírody je budována shora (institucemi a zákony), nikoliv s podporou dobře informované veřejnosti.

- dostatek odborných kapacit (ne na všech pracovištích), problém je v kontinuitě práce
- vysoká profesní kvalita - většina pracovníků má odborné vzdělání a mnozí díky dlouhodobé práci také dostatek zkušeností x spíše „řemeslo“ založené na letitých tradicích, než moderní vědecká disciplína vycházející z nejnovějších znalostí o ekologii
- v odborných ochranářských diskusích otvíráme jiným názorům a jsme schopni je více přijímat, začínáme reflektovat multidisciplinární přístup
- rozhodování orgánů ochrany přírody stále není založené na soudobých poznatcích a chybí nám odborné profesní vzdělávání

Ochranáři

Ochrana přírody je budována shora (institucemi a zákony), nikoliv s podporou dobře informované veřejnosti.

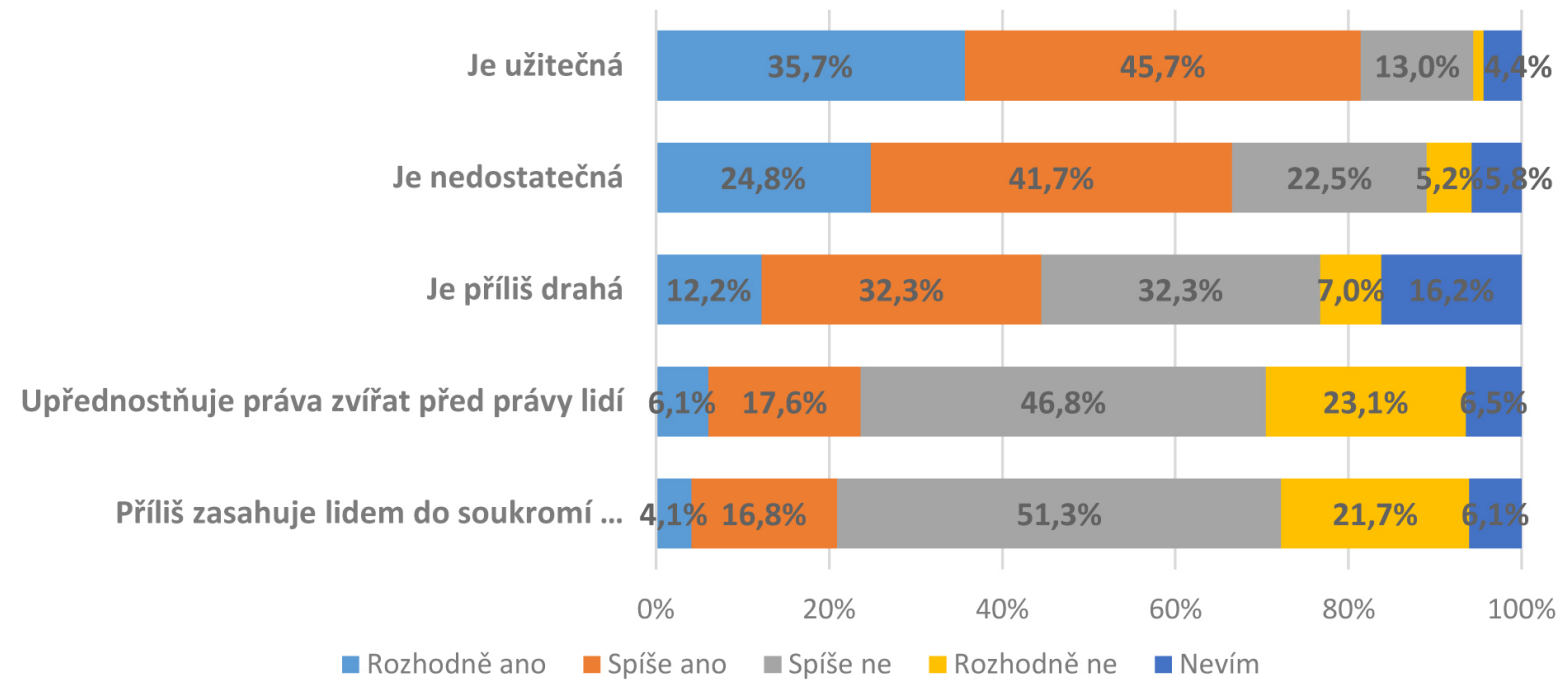
- ➡ nutné kvalitativní zlepšení a sjednocení rozhodování státní správy, která tak prokáže svou kompetentnost a smysluplnost ochrany přírody před veřejností
- ➡ rozvoj ochranářské biologie by měl být dále podporován samotnými institucemi odpovědnými za péči o přírodu a krajinu
- ➡ silný důraz na komunikaci s veřejností

Komunikace

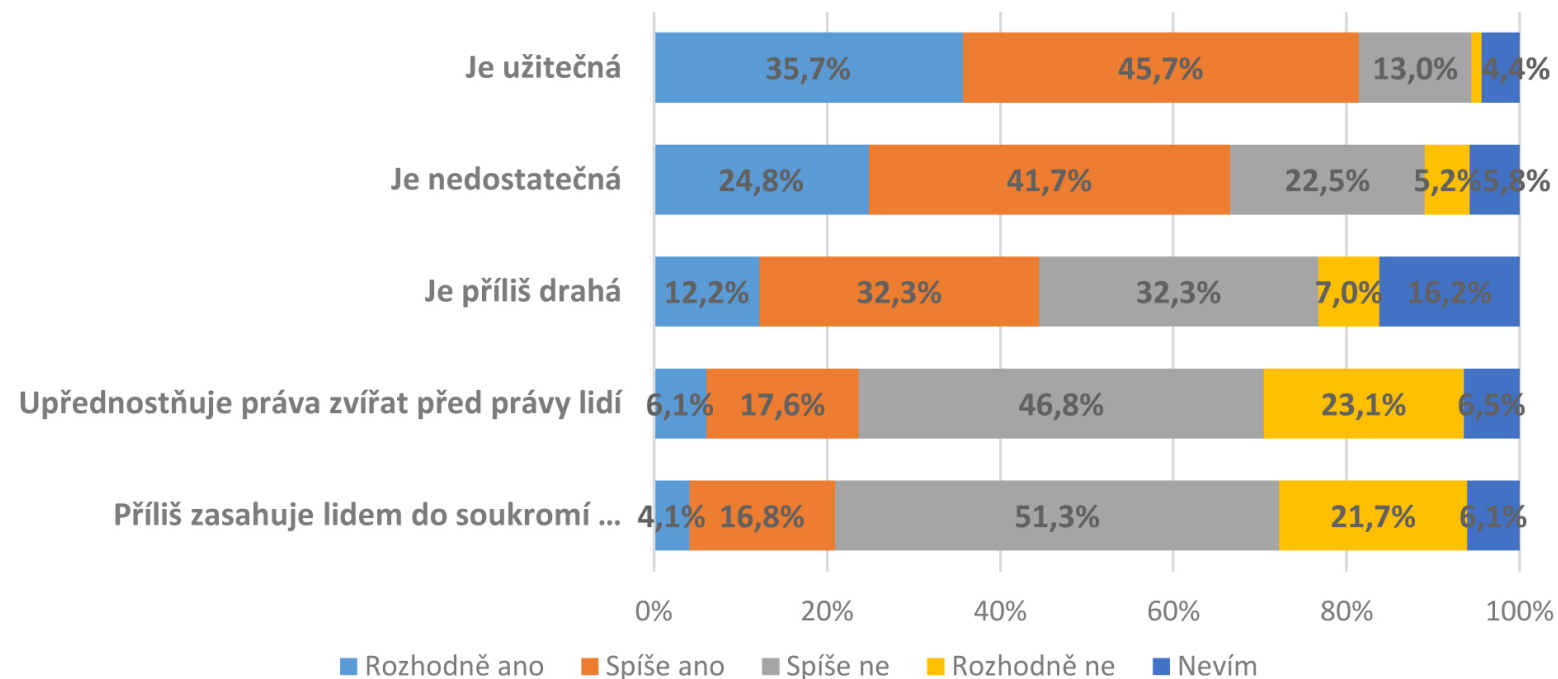
Hodnotu přírody určujeme na základě vlastních historických, kulturních a etických hodnot. Můžeme tak snadno přestat argumentovat důvody založenými pouze na ochraně biodiverzity.

- práce s veřejností není dosud rovnocennou součástí činností (zejména státní) ochrany přírody, není na ní dáván důraz jako na aktivity založené na biologických nebo ekonomických podkladech
- vystupujeme často defenzivně a na druhou stranu arogantně a dogmaticky, chybí nám základní komunikační schopnosti
- neschopnost komunikace s veřejností - nesdělování nebo utajování informací
- lidé chápou ochranu přírody jako prospěšný veřejný zájem do okamžiku, kdy se negativně dotýká jejich soukromých zájmů - pak se stává omezováním svobody a rozvoje.

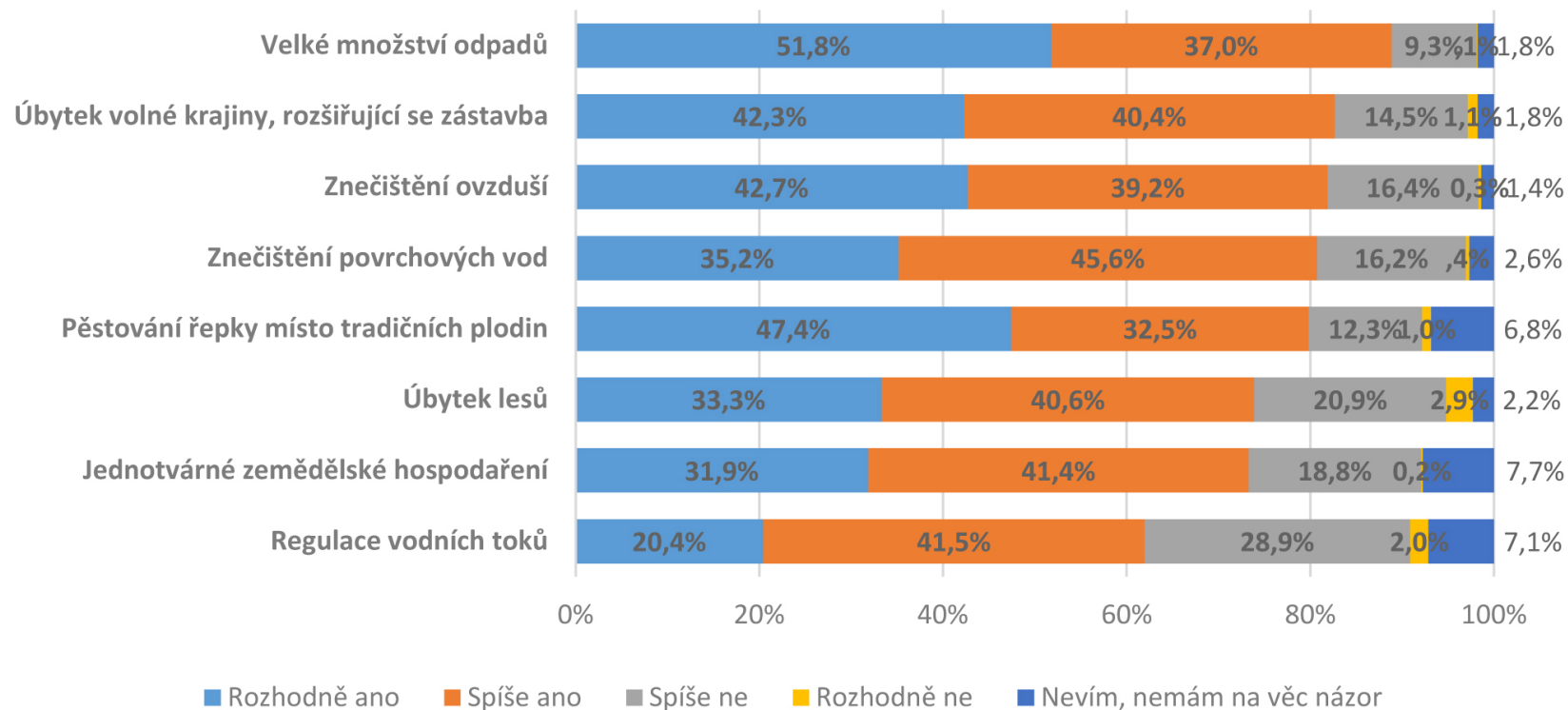
Hodnocení stávající podoby ochrany přírody v ČR

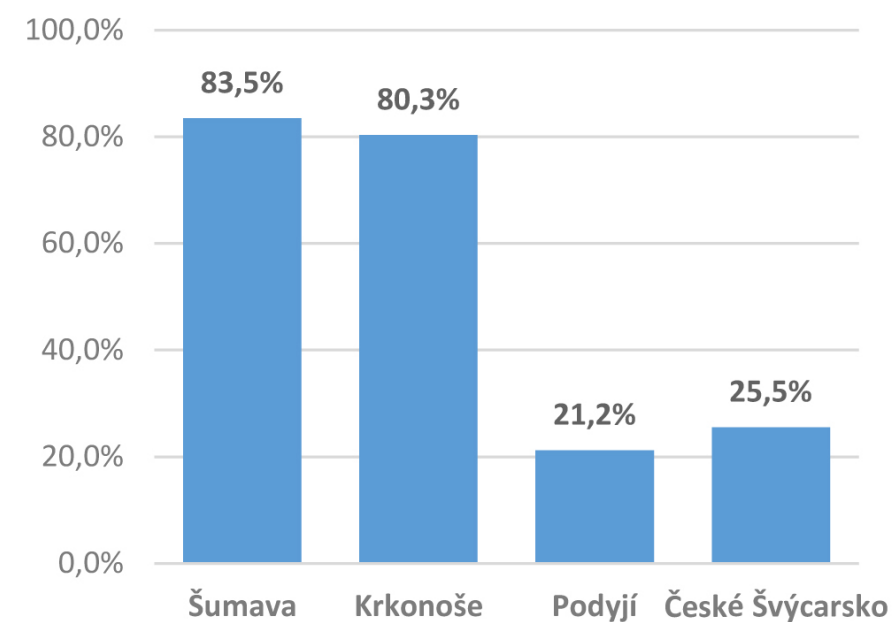
Hodnocení stávající podoby ochrany přírody v ČR

Naléhavost problémů ochrany přírody v ČR

Znalost národních parků

Komunikace

Hodnotu přírody určujeme na základě vlastních historických, kulturních a etických hodnot. Můžeme tak snadno přestat argumentovat důvody založenými pouze na ochraně biodiverzity.

- ➔ musíme stále naslouchat, budovat důvěru a stavět na osobních vztazích (nebýt v antagonistickém vztahu)
- ➔ při prezentaci potřebnosti ochrannářského managementu využíván koncept ekosystémových služeb při vědomí všech limitů, které s sebou nese
- ➔ vyjasnění terminologie „ochrany přírody“ ve smyslu odlišení proaktivní péče (conservation) od restriktivní ochrany (protection)

Divočina

Divočina je stav a vývoj prostředí s absencí našeho řádu. Existuje v permanentní tenzi naší schopnosti zasahovat a zároveň se této možnosti zřeknout.

Vize

Vizi ochrany přírody supluje pouze naplňování zákona o ochraně přírody a krajiny, přestože ve funkčním systému by legislativa měla být jen nástrojem naplňování vize

- nutné popsat dosud neexistující cíle ochrany přírody (ochrana přírodní i kulturní rozmanitosti Země, zabránění vymírání populací a druhů, harmonizace vztahu člověka k přírodě) a důkladně se věnovat popisu nástrojů (pomáhat slabšímu, hledat a nacházet proporce mezi „divočinou“, „zahradou“ a „novou divočinou“).
- musí pracovat s nespornými trendy, jejichž pokračování lze v blízké budoucnosti předpokládat (zvětšování prvků krajinné mozaiky a s tím související migrace a invaze organismů, eutrofizaci vod i souše, urbanizaci a pokles porozumění přírodě ve společnosti) - ochrana refugií bývalého stavu a moderace dlouhodobých trendů
- musí působit konsenzuálně a být veřejně akceptovatelná (nebo alespoň bez masivního odporu) - spíše pomáhat než chránit

Děkuji vám za pozornost